

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 4 - Number: Special Issue (Özel Sayı) 1, p. 19-28, December 2020

Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kayserili Kadınlar (Ferruha Güpgüp, Jale Baysal, Leman Cevad Tomsu, İlmiye Bergman Akkadın Sırcan)

*Woman of Kayseri in the First Years of the Republic (Ferruha Güpgüp, Jale
Baysal, Leman Cevad Tomsu, İlmiye Bergman Akkadın Sırcan)*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.781159>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
16.08.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
07.12.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
25.12.2020

Asya Studies

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan
Altuncuoğlu

Edebiyat Üniversitesi, Tarih Bölümü
altuncuoğlu@erciyes.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-3244-5077>

* Bu çalışma Neslihan Altuncuoğlu'nun Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen "Türk Kadınının Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Hayata Katılımı (Kayseri Örneği:1923–1950)" adlı Doktora tezinden üretilmiştir.

Öz

Kayseri şehri, tarihi ipek yolunun önemli bir kolu üzerinde bulunması nedeniyle dış dünya ile kesintisiz ilişkide bulunan, bütün zamanlarda büyük önem arz eden bir şehirdir. Yirmibirinci yüzyılda bile şehir sakinlerinin tahıl ihtiyacını komşu şehirlerden sağlayan Kayseri şehrinin, bu yönüyle neden bir kültür, ticaret ve sanayi üssü olduğu bu noktada kolayca anlaşılabilir. "Mancestur halı'ya gelinceye değin Kayseri'de elişi Kayseri halıları, bu şehrin kadınlarının maharetili ellerinde vücut bulmuştur. Bu durum, Kayseri şehrinin kadınlarının Anadolu'daki diğer emsalleri gibi, henüz "sanayi inkılâbına" geçmiş olan Doğu toplumlarından belki biraz daha ileri bir merhalede, ekonomik etkinliklerde bulduklarını söyleyebiliriz. Ancak, böyle bir etkinlikte bulunuyor olmalarının onların hayatın bütün alanlarında, erkekleriyle birlikte sorumluluk üstlendikleri, eşit hak ve ödevlere sahip buldukları anlamına gelmemektedir. Bu anlamda Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Türk İnkılâbına özel bir yer ayırmak, hem hak tanırliktır, hem de kadir bilirliktir. Kayseri şehri de bu bağlamda, kadının eğitimden başlayarak, toplumsal hayattaki rolünün giderek ve kalıcı olarak artış gösterdiği bir şehir olmuştur. Bu çalışmada, Türkiye Büyük Millet Meclisinde beşinci dönem Kayseri milletvekili olan Ferruha Güpgüp, Türk ve dünya kamuoyuna malolmuş olan Prof. Dr. Jale Baysal (Kütüphaneci), Prof.Dr. Leman Tomsu (Mimar), dağıcılık sporunun öncüsü İlmiye Bergman ve Anadolu'nun ilk kadın fotoğrafçısı olan Akkadın Sırcan hakkında bilgi verilmeye gayret gösterilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kayseri, Ferruha Güpgüp, Jale Baysal, Leman Tomsu, İlmiye Bergman, Akkadın Sırcan

Abstract

Kayseri is an important city that has uninterrupted relations with the world by being located on an important branch of the historical silk road. It can be easily understood why Kayseri, which supplies its grain needs from neighboring cities even in the 21st century, is a cultural, commercial and industrial base. Until "the mancestur carpet", hand-made rugs in Kayseri were embodied in the skilled hands of the women of this city. In this case, we can say that women in Kayseri, like their counterparts in Anatolia, are engaged in economic activities at a slightly higher stage than the Eastern societies that have just gone through the "industrial revolution". However, the fact that they participate in such an activity does not mean that they assume responsibility and equal rights and duties in all areas of life with their men. In this context, the Republic of Turkey and the Turkish Revolution is to reserve a special place in both the securities giving the right to know both. In this sense, the city of Kayseri has become a city where the role of women in social life has been increasing gradually and permanently, starting from education. In this study, Ferruha Güpgüp, Fifth Term Kayseri Deputy, contributed to Turkish and world public opinion. Dr. Jale Baysal (Librarian), Prof.Dr. Efforts will be made to give information about Leman Tomsu (Architect), the pioneer of mountaineering sport İlmiye Bergman and the first woman photographer of Anatolia, Akkadın Sırcan.

Keywords: Kayseri, Ferruha Güpgüp, Jale Baysal, Leman Tomsu, İlmiye Bergman, Akkadın Sırcan

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Altuncuoğlu, N. (2020). Cumhuriyetin İlk Yıllarında Kayserili Kadınlar (Ferruha Güpgüp, Jale Baysal, Leman Cevad Tomsu, İlmiye Bergman Akkadın Sırcan). *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year: 4, Number: Special Issue (Özel Sayı) 1, December, p. 19-28.

GİRİŞ

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla, ölkemizde kadınlara, yasal, ekonomik ve siyasal anlamda hakların tanınması belirgin bir sıçrama yapmıştır. Cumhuriyet'in ilanını izleyen ilk on yılda, Atatürk'ün önderliğinde gerçekleşen reformlarla, Türk toplumunun yeniden yapılanması sağlanmış, kadınların eğitim, çalışma yaşamı, siyaset gibi kamu alanlarına açılması mümkün kılınmıştır.

Türk İnkılâbı içinde kadının statüsü önemli yer tutmuştur. Bunda şeref payının, devletin kurucusu olan Gazi ve Müşir Mustafa Kemal Atatürk'e ait bulunduğunu teslim etmek gerekir. Atatürk, konuşmalarında kadının toplumun önemli bir unsuru olduğunu vurgulamış, kadınların toplum hayatına katılımının, daha sağlıklı nesillerin yetişmesini sağlayacak en temel faktör olduğunu ifade etmiştir. Atatürk konuyla ilgili olarak:

“Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır sıklette değil; ahlâkta, fazilette ağır, ağırbaşlı bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi, Türk'ü zihniyetiyle, bazılarıyla, azmiyle koruma ve müdafaaya gücü yeter nesiller yetiştirmektir. Milletın kaynağı, sosyal hayatın esas olan kadın, ancak faziletli olursa vazifesini yapabilir. Herhalde kadın çok yüksek olmalıdır.” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 1981: 78)

“Kudret-i Fatıra(Allah) insanları iki cins olarak yaratmıştır. Bunlar yek-diğerinin lazım ve melzumudur...(Erkeğin bulunmasıyla, kadının da bulunması önemlidir) Bir içtimai hey'et,(toplum) insanların iki cinsinden yalnız birinin çağdaş gereklilikleri kazanmasıyla yetinirse, o içtimai hey'et yaradan fazla zaaf içinde kalır. Bir millet yükselmek ve medenileşmek isterse, bilhassa bu noktayı esas olarak kabul etmek mecburiyetindedir. Bizim içtimai hey'etimizin başarından yoksun bulunuşunun sebebi, kadınlarımızı karşı gösterdiğimiz tekasül(tenbellik) ve kusurdan neş'et etmektedir. İnsanlar dünyaya mukadder oldukları kadar yaşamak için gelmişlerdir. Yaşamak demek, faaliyet eylemektir. Binaenaleyh, bir içtimai hey'etin (toplumun)bir uzvu faaliyette bulunurken diğer uzvu atalette(durgunlukta) olursa, o içtimai hey'et mefluçtur. Bir içtimai hey'etin hayatta çalışması ve muvaffak olması için çalışmanın ve muvaffak olabilmenin mütevakıf (bağlı)olduğu bütün sebepleri ve şartları üstlenmesi gerekir. Binaenaleyh, bizim içtimai hayatımız için ilim ve fen lazımsa, bunları aynı derecede hem erkek, hem de kadınlarımızın iktisap etmeleri(kazanmaları) lâzımdır. Malumdur ki, her safhada olduğu gibi içtimai hayatta dahi vazifelerin bölünmesi vardır. Bu umumî vazifelerin taksimi arasında kadınlar kendilerine ait olan vazifeleri yapacakları gibi, aynı zamanda içtimai hey'etin refahı ve saadeti için elzem olan umumî mesaiye(genel çalışmaya) dâhil olacaklardır.” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 1981: 85) Diyerek, kadınlarını eğitmeyen bir toplumun ilerlemeyeceğini düşünmüş ve Türk İnkılâbının başarıya ulaşmasının ön koşulunu kadınlara haklarının verilmesi olarak görmüştür.

Atatürk, kadınlarımızın her alanda başarılı olabileceğine inanmış, Ocak 1923'te İzmir'de şu sözleri söylemiştir:

“Düşmanlarımız bizi dinin tesiri altında kalmış olmakla itham ve duraklama ve düşüşümüzü buna atfediyorlar(yüklüyorlar). Bu hatadır. Bizim dinimiz hiçbir vakit kadınların erkeklerden geri kalmasını talep etmemiştir. Allah'ın emrettiği şey, müslim (müslüman erkek) ve müslimenin (müslüman kadın) beraber olarak ilim ve irfan kazanmalarıdır. Kadın ve erkek ,ilim ve irfanı aramak, nerede bulursa oraya gitmek ve onunla cihazlanmak mecburiyetindedir. İslâm ve Türk tarihi incelenirse görülür ki, bugün kendimizi bin türlü kayıtlarla bağlanmış sandığımız şeyler yoktur. Türk toplım hayatında kadınlar ilmen, irfanen ve diğer hususlarda erkeklerden kesinlikle geri kalmamışlardır. Belki daha ileri gitmişlerdir. Bugün bu memleketi tetkik nazarından geçirelim. Göreceğimiz iki safha vardır: Birisi tarlalarda erkeklerle beraber çalışan, merkeplerine binerek öte-beri satmak için kasabalardaki pazar yerine giden, oralarda bizzat yumurta ve tavuğunu, buğdayını satan ve ondan sonra levazimatını(ihtiyaçlarını) bizzat mubayaa eden(satın alan), köyüne dönen, umumî mesaisinde kocalarına, kardeşlerine yardım eden kadınlar... Ben bu kadınlar arasında kocalarından daha iyi iş anlayanlara ve hesap yapanlara tesadüf ettim...” (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, 1986:86)

Atatürk daima Türk kadınına olan güvenini belirtmiş, kadının ekonomik- kültürel ve siyasal hayata katılmadığı bir toplumun ilerlemeyeceğini düşünmüş ve kadını daima yüceltmıştır.

Atatürk döneminde kadının toplumsal statüsünü değiştirmek için çok sayıda reform hareketine girişilmiş ve hepsinde başarılı olunmuştur. Türk kadını yüzyıllardır özlemini çektiği haklarına sahip olmada en azimli ve güçlü desteği Atatürk'ten almıştır. Böylece toplumsal ve kültürel hayatın her şubesinde çalışan ve üreten toplum düzeyine gelmiştir.

Tarih boyunca büyük bir sanat, edebiyat ve kültür potansiyeline sahip olan Kayseri şehri, Cumhuriyet'in ilk yıllarında da büyük bilim insanları, büyük edipler ve büyük şairler yetiştirmiştir. Bunlar arasında tarihte iz bırakan Kayserili kadınlar da yer almaktadır. Kayseri Hanımları, eğitim türlerine göre, siyaset, milletvekilliği, mimarlık, eczacılık, öğretmenlik, akademisyenlik, doktorluk, hemşirelik, muhasebecilik, sanatkâr, edebiyatçılık, şairlik, fotoğrafçılık, terzilik, bestekârlık, bürokratiklik, sporun çeşitli dallarından sporculuk v.s. alanlarında varlık göstermişler ve büyük başarılarla imza atmışlardır.

KAYSERİ'NİN İLK KADIN MİLLETVEKİLİ FERRUHA GÜPGÜP

" Yarım asır önce Anadolu'da doğmuş ve yetişmiş bir kadının, takdir edilecek bir tahsilim yok, hususidir" diyerek, kendini ifade eden Ferruha Güpgüp, Kayseri'nin ilk kadın milletvekilidir. 1891 yılında Kayseri'de doğmuştur. Kayseri'de Güpgüpoğlu adıyla tanınan bir aileden gelmektedir. Babası Türk Sanat Musikisi bestekârlarından Ahmet Midhat Bey, annesi Talia Hanım'dır. İlkokulun ardından özel ders alarak öğrenimini tamamlamıştır. İyi derecede Arapçası olan Ferruh Güpgüp, aynı zamanda Farsça'da bilmektedir. Uzmanlık alanı Türk Sanat Musikisi, biçki ve dikiştir. (BCA, 490-1-307-1250-2.) Babası Ahmet Midhat Güpgüpoğlu Osmanlı'nın çeşitli vilayetlerinde görev alan bir devlet adamıydı. Çocukluğu daha çok Kayseri'de geçmiş ve babasının mutasarrıf olması dolayısıyla Gümüşhane'de de bulunmuştur. Seyahatleri esnasında edindiği dil ve kültür birikimi Ferruha Hanım'ın zamanının ilerisinde düşünebilen, lider zihniyetinin temel taşlarını oluşturmuştur. O, okuma yazma oranı % 3'le ifade edilen bir toplumda, Arapça ve Farsça dillerini konuşabilen, biçki, dikiş bilen, muhasebe ve musiki eğitimi alan, piyano çalan, neslinin iyi yetiştirilmiş bir üyesiydi. Kayseri'de yaşamaya başladığı sırada, memleket önemli kararlar verilmesi gereken keskin dönemeçlerle çevriliydi. O dönemeçlerin birinin başında, yolunu Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'yle birleştirmiştir.(Güpgüpoğlu, 2010:34)Kayseri'de bu cemiyetin hemen bir şubesi açılmıştır. (Kars, 1999: 39-41)

Ferruha Güpgüp, Milli Mücadele'nin ilk acısını, babası Ahmet Midhat Bey'in Şam Valiliğinden emekli olarak, İzmir'e yerleşmek istemesi üzerine yola çıkan ailesinin bindikleri trende tatmıştır. İzmir treni, Ulukışla-Konya arasında sabotaja uğramış, annesi Talia Hanım ve 26 yaşındaki kardeşi Feridun komitacıların havaya uçurduğu trende hayatlarını kaybetmişlerdir. Ferruha Hanım ağır yaralı olarak kurtulmuştur. Konya Askeri Hastanesi'nde altı ay tedavi gören Ferruha Hanım'ın iyileşme umudu; eşini ve oğlunu kaybeden Ahmet Midhat Bey için de büyük bir teselli olmuştu. Bestekâr, duyduğu derin hislerine ve acılarına tercüman olan sanatıyla, kızı Ferruha için; daha sonra meşhur olacak olan şu besteyi yapmıştı:

Meftunun oldum ey vech-i ahsen
Ayrılmam artık bir lahza senden
Yandım, tutuştum can u ciğerden
Ayrılmam artık bir lahza senden

Hastaneden, iyileşmiş olarak ayrılan Ferruha Güpgüp, bu azimli mücadelesini vatani için sürdürecektir, kaybettiği kardeşi Feridun'un anısına; tüm kurtuluş mücadelesinde "Feride" ismini kullanacaktır. Ferruha Hanım, kadınların tek yürek, tek el olması gereken günün geldiğinin farkındadır. Cepheye gidemeyen kadınlar, hem silah, hem ekmek tutar zorundaydı.

Ailesinin sahibi olduğu çarşıda acının ve yokluğun tükettiği kadınlara biçki dikiş öğretmeye başlamıştı. Kadınlar çeyiz sandıklarını açıyor, aç, çıplağı, yetimi, hastayı, yaralıyı gözetiyorlardı. Civar il ve köylerden Ferruha Hanım'ın topladığı yardımlar duyuluyor, gurur ve gözyaşlarıyla dolu iştirakler geliyordu.

Bir milletin makûs görülen talihi böyle değişiyordu. Çarşıda ki dükkânlarda Kayserili kadınlar faaliyetlerini devam ettirirken, çarşının adı da değişiyor, vatan ve onur mücadelesi veren, tüm kadınlar adına şimdi ki ismiyle, "Kadınlar Çarşısı" olarak anılıyordu. (Güpgüpoğlu, 2010:35) 19. yüzyıldan günümüze "duyularak" gelen, bugün kendi yaşamaya da adı kalan "Kadınlar Çarşısı" mevcuttur. Kazancıların Kapalı Çarşı girişi Uzun Çarşı'nın başlangıcıdır. Bu çarşının Pervane Medresesi'yle kesişen bölümünün adı "Kadınlar Çarşısı"dır."1. Dünya Savaşı ve ondan sonraki yıllarda, Türk erkeklerinin uzun süre askere alınması üzerine, yerli kadınlar geçimlerini sağlamak için, alışveriş yapmak durumunda kalmış ve topluca iş yaptıkları bu semte "Kadınlar Çarşısı" denilmiştir. (Seyit Burhanettin Akbaş)

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin kadınları, silahsız bir müdafaanın mümkün olmadığını farkındaydı. Kayseri'nin çevresi eşkiya ve çetelerle doluydu. Erkeklerden eli silah tutan herkes cephegedeydi. Milli haklarını ve namuslarını koruyacak erkek yoksa kendilerinin varolduğu

bildirisini gazetelere yollayan Kadıköy Kadınları (20 Kasım 1918) tüm kadınların da cesaretini ilân ediyordu.

Başkan Seyide Hanım ve yardımcısı Ferruha Güpgüp, Mutasarrıf Ethem Bey'i ziyarete gittikleri gün O'na silahlı bir kadınlar kolu kurduklarının müjdesini de vermişlerdi. Kayseri'de bulunan cephanenin Çukurova direnişçileri için Ulukışla'ya taşınması gerekmişti. Mustafa Kemal Paşa Kayseri'ye yolladığı Mazhar Müfit Kansu'ya bir telgraf göndererek cephanenin her türlü çareye başvurularak Ulukışla'ya ulaştırılmasını istemişti. Cephane hemen yola çıkabilirdi. Ama cephaneyi eşkıyaya karşı koruyacak müfreze için şehirde eli silah tutar hiç erkek kalmamıştı. Ethem Bey, Seyide ve Ferruha hanımların cephaneyi götürmek isteyen kadınlar olduğu müjdesini Mazhar Müfit Bey'e söylediğinde, bocalayan Mazhar Bey'in tereddütlü hali, silahlarını kuşanmış, yüzleri açık, cesur hanımları görünce tamamen kayboldu. Silahlı kadınlar kolu cephane dolu arabalarla sabah erkenden yola çıktı. Yol boyunca eşkıyalarla çarpışarak ilerleyen kadınlar, cephaneyi Ulukışla'daki yetkililere teslim etti. Yaptıkları fedakârlıklar ve gösterdikleri mücadele ile Müdafaa-i Vatan içinde yer almış tüm kadınlar gelecek tüm nesillere de analık etmişlerdi. Tüm evlatları vatan evladı olarak gören kadınlar torunları için verdikleri bu savaşı kazanmışlardır.

Vatan mücadelesinin ardından hukuk mücadelesi ile Atatürk sayesinde dünya ülkelerinin yüzde sekseninden önce demokratik haklar elde eden kadınlar, katılacakları ilk seçim için çalışmalarına başladılar. Atatürk'ün, adayları belirlerken, öncelikle Milli Mücadele'de vatanı için canını ortaya koymuş yürekli kadınları meclise taşımak istemesi Ferruha Güpgüp'ün adaylığını da belirlemiştir. Bu vatan için silah kuşanmış kadınların, vatanı temsil görevini de en iyi şekilde yapacağından şüphe duymayan Mustafa Kemal Atatürk'ün inancını boşa çıkarmayan 18 kadın, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın milletvekilleri olmuşlardır. (Güpgüpoğlu, 2010: 36) Ferruha Güpgüp, seçim çalışmalarından önce memleket yönetiminde kadınlara tanınan ilk haklardan olan yerel yönetimlerde seçme ve seçilme (1930) hakkından yararlanarak, Cumhuriyet Halk Fırkası Kayseri Vilayet İdare Heyeti üyeliği ve Kayseri Belediye Meclis Üyeliği de yapmıştır. 8 Şubat 1935 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi tarafından milletvekili adayı olarak gösterilmiş ve 690 oy almıştır. 1935 yılı 5. Dönem 925. sıra 08.02.1935 tarihli mazbata ile 1 Mart 1935'te Kayseri Milletvekili olmuştur. Meclis komisyonlarında da görev alan Ferruha Güpgüp, Divan-ı Muhasebat Encümeni azalığında(sayıştay)bulunmuştur. İstanbul'da toplanan 12. Uluslararası Kadın Kongresi'ne katılmıştır. Seçim bölgesinin sorunlarıyla da ilgilenen Ferruha Güpgüp, Kayseri ile ilgili 1935 yılında hazırladığı raporda, şehirde hayvan kesiminin çok fazla olması sebebiyle fenni bir mezbahaya (kesimhane) ihtiyaç olduğundan, ayrıca şehrin yakınından geçen suların değişik hastalıklara neden olmasından dolayı bu sorunlarla ilgili önlem alınması gerektiğinden bahsetmiştir. (Güneş, 1995: 35) Meclis genel kurul kürsüsü'nde; 1936 yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu(Genel Bütçe Yasası) dolayısıyla konuşma yapmıştır. (Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi, Cilt 11,1936: 232)

Ferruha Hanım'ın evliliği 1920'de boşanmayla sonuçlanmış, bu evlilikten çocuk sahibi olamamıştır. Amcasının oğlu Sami Güpgüpoğlu ile teyzesinin kızı Hesna Güpgüpoğlu'nun evliliklerinden tek çocukları olan Abdullah Güpgüpoğlu'nu kanuni mirasçısı tayin etmiştir. Abdullah Bey, bir kızına O'nun adını vermiştir, kendi ismi de oğlu Rifat Güpgüpoğlu'nun ilk çocuğu Abdullah Bey tarafından yaşatılmaktadır. Ferruha Güpgüp, 18 Nisan 1951 de vefat etmiştir. Mezarı Kayseri Asri Mezarlığı'nda babası Ahmet Mithad Bey ve oğlu Abdullah Güpgüpoğlu'nun yanındadır.¹

¹ Katkılarından dolayı Ferruha Güpgüp'ün torunu Sayın Abdullah Güpgüpoğlu'na teşekkür ederim.

(Ferruha Güpgüp 1938)

PROF. DR. JALE BAYSAL

Prof. Jale Baysal 1925 yılında Kayseri’de doğmuştur. Babası Kayseri Lisesi Muhasebecisidir. (Keseroğlu, 2010:1)

Annesi ilkökul öğretmenidir, batı müziği ile ilişkilerini annesi kurmuştur, Aynı zamanda babası da Kayseri Halkevi Müzik Koluna gider ve keman çalarmış. Sık sık çocuklarını radyo önüne oturtur ve müzik dinlemelerini sağlarlarmış (Keseroğlu, 2010:29)

Öğretmen bir ailenin çocuğu olarak büyümüş ve Kayseri Lisesi’ni bitirmiştir. Üniversite hayatına İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde başlamıştır. Öğrenciliği sırasında öykü ve romanlar yazmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümün’den mezun olduktan sonra, üç ay kadar Kayseri Lisesinde Vekil öğretmen olarak Edebiyat öğretmenliği yapmıştır.

1948 yılında Beyazıt Devlet Kütüphanesi’nde çalışmaya başlamıştır. 1950 yılında Tarık Buğra ile evlenmiştir. Tarık Buğra ile Edebiyat Fakültesi öğrencilik yıllarında tanışmışlardır. Tarık Buğra o yıllarda Zeytin Dalı isimli bir dergi çıkarmaktadır, Jale Baysal da dergiye hikâyeler vermiştir. Tarık Buğra ile 18 sene evli kaldıktan sonra, kızı Prof. Dr. Ayşe Buğra’nın dünyaya gelişinden bir süre sonra ayrılmışlardır. (Keseroğlu, 2010:34-35)

1951 yılında Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü’nün Kitaplığı’na geçen Baysal 11 yıl süreyle burada görev yapmıştır. Edebiyat Fakültesi Genel Kitaplığı’nın kuruluşunda önce uzman, sonra da yönetici olarak görev almıştır.

Dönemin Fakülte Dekanı Prof. Dr. Macit Gökberk ve 1963 yılında Almanya’dan davet edilen Kütüphanecilik Kürsüsü’nün kurucusu Prof. Dr. Rudolf Juchhof ile çalışmaya başlamıştır. Bölümün kuruluşunda görev almış ve ilk doktora öğrencilerinden biri olmuştur. 1968 yılında *Müteferrika’dan Birinci Meşrutiyete Kadar Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar* konulu doktora tezini tamamlamıştır. (Güllü, 2009: 444)Daha sonra Almanya’ya giderek “dökümantasyon” konusunda çalışmaya başlamıştır. Yurda döndüğünde Türdok’un çalışmalarına katılmıştır. Kütüphanecilik Bölümü’nde akademik çalışmalarını sürdüren Dr. Baysal, *Resmi Daire Kütüphaneleri* konulu çalışmasıyla 1972’de doçent, 1978 yılında hazırladığı *Kütüphanecilik Alanında Yeni Araçlar, Yöntemler, Kavramlar* konulu çalışmasıyla da profesör olmuştur. *Kitap ve Kütüphane Tarihi, Yönetim ve Mevzuat* konulu çalışmaları yayımlanmıştır. Kurulduğu tarihten itibaren üyesi olduğu Türk Kütüphaneciler Derneği’nin İstanbul Şubesi’ni 7 meslektaşısı ile birlikte kuran Baysal, 1965–1967 yılları arasında Şube Başkanlığı’nı yapmıştır.

1974 yılından emekli olduğu 1994 yılına kadar bölüm başkanlığını yürüten Baysal 1990 yılında “Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi” adlı vakfın kurucuları arasında yer almıştır. 2006 yılına kadar Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği’nin (ÇYDD) Yayın Kurulu üyesi olarak görev alan Jale

Baysal, başta TKDB/*Türk Kütüphaneciliği* dergisi olmak üzere çeşitli mesleki ve bilimsel yayınlardaki çalışmalarının yanı sıra, edebiyatı yakından izleyen iyi bir okur olarak çok sayıda öyküler, radyo oyunları ve oyunlar yazmıştır. ÇYDD tarafından 2. basımı yapılan *Çağdaş Toplumun Değerleri* kitabı, İbrahim Müteferrika üzerine yazdığı *Cennetlik İbrahim Efendi* adlı oyunu ve *Okuldan Dönerken* adlı çocuk kitabı ilk akla gelenlerdir. Hakkında, Prof. Dr. Hasan S. Keseroğlu tarafından yapılan söyleşilerden oluşan *Akıl ve Yürek/Bir Cumhuriyet Kadınının Tanıklığı* Jale Baysal konulu bir de kitap yayımlanmıştır.

Boğaziçi Üniversitesi Öğretim Üyesi olan Prof. Dr. Ayşe Buğra'nın annesi olan Jale Baysal'ı merhum Prof. Dr. Mina Urgan, *Bir Dinozorun Anıları* isimli kitabında *gerçek bir kütüphane uzmanı olduğu için her şeyi bilen dostum* olarak anlatır. Kendisini yakından tanıyanlar *yaşama ve yaşadığı toplumsal olaylara karşı duyarlı, alçakgönüllü, sıkı bir dost ve iyi bir yürek, dedikodu ve arkadaşan konuşmaktan her zaman kaçınan bir güzel insan* olarak tarif etmektedirler. Son yıllarında Alzheimer hastalığı ile mücadele eden Baysal, tedavi gördüğü İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastanesi'nde 11 Ağustos 2009 günü yaşama veda etmiştir. (Gülle, 2009:445)

(Jale Baysal)

TÜRKİYE'NİN İLK KADIN MİMARİ PROF DR. LEMAN CEVAD TOMSU

Leman Cevad Hanım Kayseri, Tavlusun Köyü'nün tanınmış isimlerinden Mustafa Cevad Ağa'nın kızı olarak 1913 yılında İstanbul'da doğmuştur. O, "Kafesçioğulları" lakabı ile tanınan bir ailedendir ve Tomsu soyadını da Tavlusun Köy Meydanı'na verilen aynı isimden almıştır. Eğitimin ve öğretimin özellikle Anadolu'da hatta özellikle Kayseri'de yaygınlaşmadığı hatta kız çocukları için gereksiz görüldüğü yıllarda ilk ve orta öğrenimini Erenköy Kız Lisesi'nde tamamlamıştır.

Liseden sonra İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'ne kayıt yaptırır. O başarılı bir öğrencidir. Akademide gösterdiği başarılı öğrencilik yılları ile herkesin dikkatlerini üzerinde toplar. 1930'lu yıllar aktif olarak çalışmalar yapan ve yapıtlarıyla gündeme gelen Leman Tomsu'nun damgasını vurduğu yıllardır. 1932 yılında derginin yayınladığı Güzel Sanatlar Akademisi Öğrenci Sergisi'nde yer alan "Yatılı Öğrenci Yurdu Projesi" Leman Hanım'ın ilk yayınlanmış çalışmasıdır. Dört yüz kişi kapasiteli bu yurt projesinde Leman Hanım'ın daha sonraki çalışmalarında da izlerini kolaylıkla bulduğumuz basit prizmatik kompozisyon eğilimleri dikkat çeker. (Sıvacı, 2010: 292)

Mezuniyetinin hemen ardından "Gerde ve Emirdağ Cumhuriyet Halk Partisi Evleri Projesi"ni alır ve bu projeler de dergide yayınlanır. İş yaşamına atıldığında Leman Hanım'ın çok büyük zorluklar ile karşılaşmadığını mezun olur olmaz orta kapsamda bir iş alabilmiş olmasına bakılarak tahmin edilebilir. Proje müellifi olarak "Arkitekt Leman Cevad" açıklamasının yer aldığı bu proje sade yapım teknolojisi ile dikkat çeker. Leman Hanım'ın ilk dönem çalışmalarında katı bir rasyonellik göze çarpar. Sıradan bir prizmatik plan uygulaması olan CHP Evleri Projesi Cumhuriyet Dönemi Köy İlkokulları'nı anımsatan gösterişsiz yönetim binalarıdır. Tek katlı yapı bütününde üçüncü boyutta bir renklilik, hareketlilik görülmez.

1935 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nden çok iyi bir derece ile mezun olarak Yüksek Mimar Diploması alır ve hayata atılır. İstanbul Mimarlar Odası'na kayıt olan Leman Cevad Tomsu'nun ilk resmi işi İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğüdür. Orada şehircilik uzmanı olarak bilinen Martin Wagner ile çalışmalarına başlar.

O yıllarda erkekler için bilinen hatta erkek öğrenciler için programlanmış mimarlık konusunda özel yetenekleriyle oldukça başarılı bir çalışma grafiği çizen Leman Cevad Hanım bilgilerini daha da geliştirmek amacıyla 1937 yılında Almanya'ya gönderilir. Burada 1 yıl kalır ve yurda döner. Bir süre eski işi olan İstanbul Belediyesi İmar Müdürlüğü'nde görev yapar. Daha sonra 1941 yılında Y.M.O. Mimarlık Bölümü Bina Bilgisi Kürsüsü'nde Ord. Prof. Dr. Emin Onat'ın asistanı olarak çalışmaya başlar. Yine aynı yıl "Bursa Evleri" konusunda tez hazırlar ve bu teziyle doçent olur. Onun bu tez çalışması daha sonra kitap olarak basılır.

Leman Cevad Tomsu, 1942 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi'ne geçer. Burada da Bina Bilgisi Kürsüsü'nde değerli çalışmalar yapar ve öğrenciler yetiştirir. 1950 yılında İsviçre, Almanya, İsveç, Fransa ve İtalya'ya gider. Buralarda savaş sonrasında oluşan mimarlık ve şehirleşme konusunda yapılan çalışmalar ile ilgili bilgiler edinir ve etüt çalışmaları içinde bulunur. 1958 yılında İngiltere'ye giden Leman Cevad Tomsu, burada iskân hukuku alanında araştırma-inceleme çalışmaları yapar. Bu arada "Meskenler" adını verdiği bir kitabı da basılarak yayın hayatına girer.

Türkiye'nin ilk kadın mimarı, üstelik Kayserili kadın mimarı hazırladığı projeleriyle girdiği yarışmalarda çeşitli dereceler elde eder. 5 birincilik, 1 ikincilik, 2 üçüncülük ve 6 mansiyon kazanması onun alanında en iyilerden biri olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. İstanbul Teknik Üniversitesi'nde 1960 yılına kadar bilimsel çalışmalar yapar ve aynı üniversitede profesör unvanını alır. Leman Cevad Tomsu, meslek hayatı süresince yirmiye yakın projeye imzasını atar. Onu bilinen eserleri arasında Kayseri Halkevi binası da bulunur. 1975 yılında emekliye ayrılır. 29 Nisan 1988 yılında hayata gözlerini yumar. (Sivacı, 2010: 292)

(Leman Cevad Tomsu)

ERCİYES'İN ZİVRESİNE TIRMANAN İLK TÜRK KADINI İLMİYE BERGMAN

1914 yılında Kayseri'de doğmuştur. Babası Muhaddiszade Sait Efendinin oğlu Âlim Muhaddisoğludur. Alim Muhaddisoğlu'nun dedesi Müderriszade Sadi Efendi, İkinci Mahmut zamanında İstanbul'a gidişinde Fatih Camii'deki hadisin yanlış tefsir edildiğini söylemesi üzerine, şeyhülislam huzuruna çıkartıldığında hadisi tefsiri kabul olunur ve kendisine II. Mahmut tarafından Muhaddiszade, yani hadis çözen ünvanı verilir. Muhaddis soyadı buradan gelmektedir. 20 yaşında Kayseri Medresesi'ne müderris olmuştur.

Alim Muhaddisoğlu 1912 yılında Molu Ailesinden Arif Molu'nun ablası Simitten hanımla evlenir. Bu evlilikten dört kız evladı olur. Ayşe Sırmaçek, Feyziye Güçlüer, Melahat Kınoğlu ve Türkiye'nin ilk kadın dağcısı İlmiye Bergman.

İlmiye Bergman, İkokulu Hacı Mansur ilkokulunda okumuştur. Ortaokula İstanbul'da devam etse de, daha sonra yine Kayseri'ye dönmüş, fakat ortaokulu tamamlayamamıştır.

1932 yılında Kayseri Tayyare Fabrikası ilk uçak Mühendisi, Kayserili Aladdin Bey, İlmiye Hanım'a talip olur,

İlmiye Hanım anlatıyor;

“Babam derdi ki; kızla oğlan birbirini g6recek, tanıyacak, g6rmeden evlenmemeli. O d6nemlerde bile b6yle d6ş6nen bir insandı. Annem ve Babam bana hiçbir konuda baskı yapmazdı, biz d6rt kız kardeştik, azar, dayak, k6t6 s6z hiç yaşamadık, babamın evinde çok rahat yaşadık, babamın medreseye gittiğini sarığını sardığını hatırlarım.

1930’larda Zincidere’de muazzam, çok g6zel, b6y6k havuzlu bir bağ evimiz vardı, biz kız arkadaşlarımızla bağda voleybol oynardık. Kayseri’de hanımların ar giydiği d6nemde, ben şapkalı, mantolu çarşıya çıkar alışveriş yapardım. 1932 yılında Aladdin Bey ile evlendim. Eşim spora çok meraklıydı.”

İki çocuklu bir anne olarak dağa tırmanmıştır. 26 Temmuz 1936’da, Eşi Aladdin Bey, halasının torunu Nezihe Tarakçioğlu, Kayınbiraderi, Tayyare Fabrikası M6hendisleri, S6mer Bez Fabrikası alışanları ve Talas Amerikan Koleji’nde g6rev yapan Amerikalılarında bulunduğu 12 kişilik bir heyetle yola çıkmıştır.

Sabah erken saatlerde zirveye çıkmaya başlamışlardır, ancak aralarında bulunan Amerikalı Doktor, Aladdin Bey kalp hastası olduğu için zirveye tırmanmasına izin vermemiştir. Zirve’ye çıktıklarında, çinko, s6rmeli bir kutunun içinde yer alan şeref defterini imzalamışlardır, ancak defterlere şuan ulaşılamamaktadır, 1940’larda Erciyes şeref Defterleri kaybolmuştur. İlmiye Bergman’ın halasının torunu Nezihe Tarakçioğlu etek ve topuklu ayakkabıyla zirveye çıkarken, İlmiye Bergman, 1932 yılında İstanbul’da Beyoğlunun en 6nl6 terzilerinden birine diktirdiği yelek, ceket, pantolon ve ayağında spor ayakkabılarıyla 1936 yılında zirve yapmıştır. Zirveden inerken, eşi Aladdin Bey onları yarıyolda karşılıdır, o kadar yorulmuştur ki, şehre inmek için bindikleri kamyonu uyuyakalmışlardır.²

İlmiye Bergman 2015 yılında İstanbul’da vefat etmiştir.

(İlmiye Bergman)

İ ANADOLU VE KAYSERİ’NİN İLK KADIN FOTOĞRAFÇISI AKKADIN SIRCAN

Ayten Sircan Hanım’ın dilinden kayınvalidesi Akkadın Sircan;³

“1926 yılında Kayseri’ye d6nen kayınpederim Mehmet Sircan Bey ilk fotoğraf d6kkânını Kayseri’de Kale6n6nde açarak g6neş işığında çekim yapan 6ayaklı bir makine ile çekimlerine başlamıştır. Fotoğrafçılığı İzmir’de bulunan dayısından 6đrenmiřtir. Vesikalık fotoğrafın evlenme, kimlik ve diplomalarda kullanılmasının zorunlu hale gelmesi, Kayseri’deki fotoğrafhanelerde birdenbire artan bir talebe sebep oldu. Mehmet Sircan Bey’in fotoğrafhanesine genç bir çift gelir. O d6nemlerde kadınlar erkek fotoğrafılardan utanıp sıklmaktadırlar, bayanlar

² Erciyes 6niversitesi İletişim Fak6ltesi Sekreteri Yaşar Elden’in kendisiyle yaptığı m6lakattan edindiğimiz bilgiye g6re.

³ Akkadın Sircan’ın Gelini, 1928 doğumlu. Ayten Sircan ile 2012 yılında yaptığımız s6yleşi.

peçelerini açıp yüzlerini göstermek istememektedir. Genç bayan Mehmet Bey'i çok uğraştırır, peçemi açmam, yüzümü göstermem der. Mehmet Bey olaydan çok bunalmıştır, zorlukla fotoğraf çekilir. O günün akşamı, eşi Akkadın Hanım'a yaşadığı olayı anlatır. Kayınvalidem Akkadın Hanım çok akıllı bir kadındı.

"Sen bana fotoğraf çekmeyi öğret, ben bayanları, sen erkekleri çekersin" der. Böylece Akkadın Hanım'ın fotoğrafçılık günleri başlar.

Dışarıda gün ışığıyla çekilebilen üçayaklı "Foto Motor" denen makineyle fotoğrafları çekmeye başlar. Akkadın Hanım vesikalık fotoğraflar çekerek işe başlıyor. Kayserili bu işi çok tutuyor. Önceleri sadece çevre köylerden gelen kadınların fotoğraflarını çekiyor, daha sonra Kayserili hanımlarda bu işi benimsiyor. Müşteri çabuk tutuyor, Mehmet Bey (Kayınpedirim) gelen kadınları Akkadın Hanım'ın evine yönlendiriyor, fotoğrafları evinde çekiyor. Kayseri'de meşhur oluyor. Akkadın Hanım Kayserili Kadınlar "Fotoğrafçı Teyze" diyorlar. Kayseri'nin yerlileri de ona fotoğraf çektirmeye başlıyor. Daha sonraki dönemlerde, Kayserili erkeklerde bizi de Fotoğrafçı Teyze çeksın demeye başlıyorlar.

Evimiz Kızıkapıda, Hatıroğlu Caminin yanındaydı. Kayınvalidem fotoğrafları evde çekerti. Daha sonraki dönemlerde düğün fotoğrafları da çekmeye başladı. Evimizin iki giriş kapısı vardı: Biri sokağın içindeki kapı, burada damatların fotoğrafını çekiyor. Diğeri cadde üzerindeki kapı burada da gelinlerin fotoğrafı çekiliyor. O dönemlerde nişanlı gençler evlenene kadar biraraya gelmezlerdi. Dolayısıyla nişanlı çiftlerin fotoğrafları ayrı ayrı çekilirdi. Resmi nikâh için bu gençlerin vesikalık fotoğrafa ihtiyacı oluyordu.

Akkadın Hanımın yeri sabitti, makinesi taşınmazdı. Fotoğraf çektirmek isteyenler ona gelirdi. Kayseri'de herkes onu tanırdı ve çok severdi. Başka tür fotoğraflar çekmedi, (Manzara-doğa gibi) sadece vesikalık ve düğün fotoğrafları çekti. Akkadın Hanım'ın geliri de oldukça fazlaydı. 50 yaşlarında işi bıraktı.

Bana şöyle derdi:

"Ben işi sana öğretmeyeceğim, ben çok sıkıntı çektim. Çocuklarımla yeteri kadar ilgilenemedim, para kazandım ama çok sıkıntı çektim, çamaşırlarım leğende kaldı, evimle çok ilgilenemedim".

1945 sonrası daha başka makineler çıktı, onun fotoğraf makinesi cazibesini kaybetti. 1947 yılında eşim Abdullah Sırcan (Akkadın Hanım'ın oğlu) İstanbul'da fotoğrafçılık eğitimi alıyor. Döndükten sonra Kızıkapı'da yine bir fotoğrafhane açıyor (Foto Sırcan). İlk renklendirilmiş resimleri Kayseri'ye getiriyor.

Akkadın Hanım 1975'de vefat etti, kayınpedirim Mehmet Sırcan da aynı sene vefat etti.

Akkadın Hanım'ın üç çocuğu vardı: İkiz kız, bir oğlan, Akkadın Hanım ve kayınpedirim Mehmet Bey, Mahallede kızlarını ilk olarak okula gönderen ailelerdenmiş. O dönemlerde kızların okula gitmesi yaygın değildi, hatta ayıplanıyordu. Akkadın Hanım'ın iki kızı yani görümcelerim Akşam Sanat okulunda okudular.

Bir anı: Eşimle (Abdullah Sırcan) 5 yıl İstanbul'da kaldık. (1950 lerde) Kayınvalidem trenle İstanbul'a geldi. Trenden inip bakıyor, hep erkeklerle bayanlar sarılıyor, öpüyorlar birbirlerini, – Oğlum diyor: – Ayıp değil mi? Böyle sarılmak, öpmek? Hayır, anne diyor. İstanbul da böyle olduğunu söylüyor, Kayınvalidem çok espriliydi. Diyor ki ben bu âdeti Kayseri'ye götürürüm, öyle de yapıyor. Kayseri'ye Trenle geri dönüyor, Trenden iner inmez, kendisini karşılamaya gelen kayınbabam Mehmet Bey'e sarılıyor. Eşi kızıyor, rezil mi edeceksin beni diyor. Çünkü o yıllarda Kayseri'de bunlar hiç hoş karşılanmazdı. Akkadın Hanım, kadınlar arasında sarılma olayını anlatınca çok şaşırılmışlar, Gerçekten sarıldın mı falan demişler. O dönemlerde Kayseri'de bunlar ayıp karşılanıyor.

Akkadın Hanım okula gitmemiş, fakat okuma-yazmayı kendi kendine öğrenmiş, çok akıllı bir kadındı."

(Akkadın Sırcan)

SONUÇ

Bilinen hakikatlardandır ki çağdaşlaşmanın alameti değişimdir. Değişim, hem evrenin, hem de evrenin özeti olan insanın yapısında vardır. Şüphesiz, insan, değişime ihtiyacı en fazla olan varlıktır. Tanzimat paşalarından, seçkin düşünürümüz Ahmet Cevdet Paşa'nın tesbit ve temennisi Cumhuriyet devri ile hayata geçirilmiş olacaktır: Milli hayatı düzenleyen hükümlerin, kuralların değişimi zamanın değişimidir. Rasyonel ve makul bir kalkınma, ancak sürekli değişimden ve değişim sonucu gelişmeyle mümkün olmaktadır. Garipname yazarı Âşık Paşa'nın dediği gibi, akıllı ve hırslı bir insan veya toplumdur ki, ebedi dirlik ve düzenlikte olabilir. Akıllı ve hırslı olmanın gereği de şüphesiz, kadını erkeğiyle hayata katmak, ortaklaşa üretimde bulundurmak, refah ve saadete erdirmektir. Kadını yalnız ev kadınlığı ile sınırlandırmamak, onu kamusal hayatın her alanında etkin kılabilmektir. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kayseri şehrinde, kadının eğitmeden başlayarak, toplumsal hayattaki rolü giderek ve kalıcı olarak artış göstermiştir. Kapalı bir toplum yapısından bu suretle uzaklaşmış, Kayserililer kız çocuklarının her kademedede, eğitim – öğretim görmesi için azami özveride bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA VE KAYNAK KİŞİLER

BCA, 490-1-307-1250-2.

Akbaş, Seyit Burhanettin; 47 yaşında, gazeteci ve araştırmacı aynı zamanda edebiyat öğretmeni.

Akkadın Sırcan'ın Gelini, 1928 doğumlu. Ayten Sırcan ile 2012 yılında yaptığımız söyleşi.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II (1981). (Toplayan: Nimet Unan), Türk Ankara: İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, III. Baskı.

Duroğlu, S. (2007). Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.

Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Sekreteri Yaşar Elden'in İlmiye Bergman ile yaptığımız mülakat.

Ferruha Güpgüp'ün torunu Abdullah Güpgüpoğlu ile 2012 yılında yaptığımız söyleşi.

Gülle, M. (2009). Prof. Dr. Jale Baysal. *Türk Kütüphaneciliği Dergisi*, 23(3): 444-445.

Güneş, İ.(1995). *Türk Parlamento Tarihi (1935- 1939)*. Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı.

Güpgüpoğlu, A.(2010). Ferruha Güpgüp. *Prestij Dergisi*, (1): İstanbul: Esen Ofset Matbaacılık.

Kars, Z. (1999). *Millî Mücadele'de Kayseri*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

Keseroğlu, H. (2010). *Akil ve Yürek: Bir Cumhuriyet Kadını Jale Baysal'ın Tanıklığı*. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Sıvacı, A. (2010). *Kayseri'de İz Bırakanlar*. Kayseri: Op. Dr. Seyfi Şahin Kulak Burun Boğaz Merkezi Kültür Yayınları.